

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д.ю.н. Йонко Кунчев на дисертационен труд на Серик Айбеткович Умбетбаев на тема „Криминологическая характеристика экстремизма и проблемы борьбы с ней“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Дисертацията в обем от 300 страници е структурирана в увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и приложения. Структурата е логична и в пълно съответствие с темата на дисертационното изследване. Актуалността на темата на дисертацията е безспорна, особено като се има предвид, че изследването е проведено в Казахстан в период, в който в екстремистките прояви в страната придобиват много широки мащаби. В дисертацията се отбелязва, че терминът „престъпления с екстремистка насоченост“ е сравнително нов за законодателството на Р Казахстан. Това според докторанта е една от причините за недостатъчното изследване на явлениято. Констатацията е в подкрепа на тезата за актуалността на темата на дисертацията.

1. Основната цел на дисертацията е на базата на теоретичен анализ на състоянието на екстремизма, законодателството и противодействието срещу него да се предложат мерки за усъвършенстване на превантивната дейност по отношение на това негативно социално явление. В съответствие с нея са определени и изпълнени редица задачи – изследване развитието на законодателството за противодействие на екстремизма, неговите причини, систематизация на екстремистките престъпления, разработване на концепция за превенция на екстремизма, както и усъвършенстване на наказателната политика на Р Казахстан срещу него.

2. От гледна точка на методологичното значение на категорията „екстремизъм“, в дисертацията е направен обстоен преглед на различните концепции за тази категория, които се съдържат в теоретични трудове и нормативни актове. Въз основа на този анализ докторантът определя екстремизма като „социално-политическо явление, свързано с използването на активни насилствени форми и методи на дейност, основани на идеологически мотиви, нарушаващи съществуващия социално-политически модел на обществото и сигурността на държавата, насочени към възбуждане на расова, национална, социална или религиозна омраза, свързани с насилие или призови към насилие“.

3. Дисертацията е разработена върху основата на получени чрез емпирично изследване данни. Особено впечатление прави големия брой анонимни анкети, които са проведени по отношение на граждани – 726 човека, избрани на принципа на случайния подбор. Въпреки това,

докторантът приема, че резултатите от анкетите не са напълно представителни. Следва обаче да се приеме, че дори и да е така, сами по себе си, те са важен ориентир за обсъждане и анализ на същността на екстремизма и противодействието срещу него.

4. Дисертацията се основава и на теоретичния опит в дадената област. Докторантът отчита постиженията, но в същото време отбелязва и някои пропуски в науката, които са и отправна точка на неговата теоретична работа. Впечатляващ е големия обем от използваната литература – 296 заглавия на различни езици, включително и на български език. Част от статистическите данни нагледно са систематизирани в таблици и диаграми.

5. Направена е наказателноправна характеристика на екстремизма и са систематизирани всички престъпления, според НК на Р Казахстан, които се отнасят към това негативно явление. Изследвани са мотивите за тяхното извършване и е констатирано голямото им разнообразие. От тази гледна точка е направен сравнителен анализ с наказателното законодателство на други страни (по-специално европейското), което включва деяния, съдържащи елементи на екстремизъм, макар и да не се определят като екстремистки (например ксенофобия, расизъм, антисемитизъм, нацизъм и др.).

6. Върху основата на изследването на проблема от гледна точка на правото и организацията за противодействието срещу екстремизма, в дисертацията са направени изводи и предложения за усъвършенстване на мерките срещу такива престъпления (по смисъла на НК на Казахстан). Основателно в дисертацията е посочено, че от правна гледна точка са необходими по-ясни критерии, въз основа на които да се разграничават екстремистките престъпления от другите престъпления с насилствен характер, които засягат обществения ред.

7. Ефективното противодействие срещу екстремизма се основава на задълбоченото познаване генезиса на неговото проявление, процес на ескалация, както и на неговите форми. Ето защо е логично значителна част от предмета на изследването да включва разработване криминологична характеристика на това негативно социално явление. Общата констатация е, че генезиса на екстремизма в значителна степен се основава на причините за значителна част на насилствените престъпления. В същото време са очертани и някои специфични криминогенни фактори за екстремизма. Сред тях са: недоволството от социалното и икономическото положение; неефективното управление; нарушаването правата на човека и принципите за върховенството на закона; пропагандата на религиозен екстремизъм; ислямизацията на обществото; дискриминацията и др.

8. Проследявайки тенденциите на екстремизма докторантът очертава постепенен спад на това негативно явление. Приема, че един от факторите за тази положителна тенденция е приетия закон през 2005 г. в Р Казахстан „За противодействието на екстремизма“ и Държавната програма на страната за противодействие на религиозния екстремизъм и тероризма (2018-2022 г.). Ако действително тези актове на държавата и тяхното приложение са оказали превантивно влияние върху тероризма, те по същество съдържат концепцията, която е предмет на дисертацията. Но задачата на изследването е не само да я възпроизведе, но и да се проучи механизма на прилагането на съответните мерки и тяхната ефективност. В същото време не е направен по-конкретен анализ как, по какъв начин приложението на тези актове е допринесло за ограничаване на екстремизма. Още повече, че в последната глава от дисертацията доминира критичното отношение на докторанта към тези актове, отколкото изтъкване на позитивното им влияние в сферата на превенцията на екстремизма.

9. Втората причина за намаляване на екстремистките престъпления, според докторанта, е в неправилната им статистика. Приемем ли обаче, че ръстът на екстремистките престъпления се е дължал на статистически неуредици, това не следва да се разглежда като антикиминогенен фактор.

10. В дисертацията се констатира високо ниво на латентност на екстремистките престъпления. Не става обаче ясно на базата на какви емпирични данни е направен този извод, защото изначално тези престъпления се извършват публично, характеризират се с масовост и имат специална цел, посочена в съдържанието на категорията „екстремизъм“.

11. Отделено е специално внимание на личностния профил на извършителя на екстремистко престъпление. Въз основа на статистическите данни се установява, че той е мъж, типичната му възрастова граница е между 21 и 40 години, с висок образователен ценз, безработен или официално неработещ, не притежава парични средства, без професионална и друга перспектива, пренебрегващ правните норми, агресивно настроен, склонен да решава житейските си проблеми чрез пропагандиране на политическо насилие. Изтъква се, че профилът на екстремиста има важно значение за противодействие на екстремистката дейност. Безусловно, следва да се съгласим с тази констатация, но би следвало по-задълбочено да се проучи механизмът на формирането на личността на екстремиста и да се въздейства върху тези фактори. Когато този личностен процес е финализиран, профилът на екстремиста има по-голямо практическо приложение при разкриване на екстремистки престъпления, а не толкова за тяхната превенция.

12. Логично е върху основата на посочените по-горе изследване да се разработят теоретичните основи на концепция за противодействие на екстремистка дейност. Именно това е предмет и третата глава от дисертационното изследване. В дисертацията е направена обща диагностика на състоянието на превенцията на екстремизма. От тази позиция се разглежда въпросът за превенцията на екстремизма.

13. В дисертацията са направени редица предложение за изменение и допълнение на Закона за противодействие на екстремизма на Р Казахстан, закона за правните актове, Конвенцията на Шанхайската организация за сътрудничество. Предлагат се и редица мерки за усъвършенстване на тази дейност. Предложенията заслужават внимание, но все пак следва да се имат предвид с оглед спецификата на законодателството и практиката на Р Казахстан в противодействието срещу екстремизма.

14. Авторефератът е изготвен в съответствие с установените изисквания и съответства на съдържанието на дисертацията. Докторантът отговаря и на изискванията за публикационна дейност – публикувал е 4 статии в различни списания, включително и в списание на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Относно дисертационното изследване могат да бъдат направени някои основни бележки и препоръки:

1. Твърде много доминира описателния подход. Акцентът е поставен към предоставяне на информация от други източници и в по-малка степен на самостоятелен теоретичен анализ на същността на екстремизма и дейността по неговата превенция.

2. Криминогенните фактори не са изследвани с необходимата задълбоченост и пълнота. Проведените анкетни проучвания хвърлят светлина върху общественото мнение за причините за екстремизма, но не са напълно достатъчни за цялостно изследване на генезиса на това негативно явление.

3. Няма непосредствена връзка между направената в дисертацията криминологична характеристика на екстремизма и разглеждането на въпроса за превенцията на престъпността. Остава се с впечатление, че криминологичната характеристика и изследването на личността на извършителите на екстремистки престъпления са разработени самоцелно.

4. Силен акцент се поставя върху засилването на наказателната репресия за екстремистки престъпления. Това се основава на данни от анкетното проучване, но докторантът би следвало по-задълбочено да изследва емпиричните данни, защото, както е известно, силата на превантивния ефект на наказанието не е в неговата тежест, е неотвратимост, т.е. неизбежност.

5. В заключението на дисертацията са включени основните резултати от изследването. Те обаче не са представени като обобщение, т.е. на базата на установеното да се направи по-глобално обобщение, а са повторение на части от дисертационното изследване.

6. Не приемам като принос посочените от докторанта изследвания. Сами по себе си те не могат да бъдат определени като принос, дори и да са извършвани за първи път в Р Казахстан. Принос могат да бъдат само резултатите от тях, а не изследователската дейност сама по себе си.

7. Бих препоръчал на докторанта в бъдещата си изследователска дейност да фокусира вниманието повече към решаване на проблеми на базата на изследвания, а не само към констатиране на състоянието на законодателството и практиката за противодействие срещу екстремистките престъпления. Безусловно, предложенията на докторанта в теоретичен и практически аспект следва да се приемат като стъпка към усъвършенстване дейността на съответните органи на Р Казахстан срещу ограничаването на екстремизма, но практиката се нуждае от още по-голяма конкретика в тази област.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направените бележки не разколебават общата положителна оценка на дисертационното изследване. В дисертацията се съдържа богата емпирична информация, събрана от различни източници, която е послужила за основни изводи относно същността на екстремизма, неговия генезис и противодействието срещу него. Изводите и направените препоръки за усъвършенстване на законодателството и превенцията на екстремизма могат да намерят практическо приложение и да допринесат за усъвършенстване на тази дейност. На това основание считам, че Серик Айбеткович Умбетбаев е достоен за присъждане на научната и образователна степен „доктор“.

Рецензент:

Проф. д.ю.н. Й. Кунчев

